Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушнызаl

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций

Йошкар-Ола йоча санаторийыште йоча-шамычлан туныктышо К. М. Романова „Дети о Сталине" книгам лудеш.

ФОТО ОВЕЧКИНЫН.

ВКП(б)-ын 18-ше с'ездше лӱмеш РСФСР-ысе пионер да школьник-шамычын оборонный соревнованийыште

ЭШЕ СПОКОЙНО ЛӰЯШ ТӰҤАЛАМ

Мый ВКП(б)-ын XVIII-ше с'ездше лӱмеш РСФСР-ысе пионер ден школьник-шамычын оборонный соревнованийышкышт каем.

Тиде соревнованийыште мемнан республика гыч кандаш юный стрелок-шамыч участвоватлаш тӱҥалыт. Нуно чыланат заочный республиканский соревнованийыште эн сайын лӱйшӧ-шамыч улыт.

Мый Роҥго районышто лийше соревнованийыште первый верым налынам. Чылаже командыште визытын улыт ыле. Дистанций 50 метр.

Лӱймаште спокойный лияш кӱлеш. Изиш первиничатлет гынат, лӱймаш начар лиеш. Мыйын результатем эн сай лийын. 50 очко лийшаш гыч 45 очком налынам. Веселов Женя кокымшо верым налын. Тудын мый дечем кок очколан шагал.

Кызыт мыйын кок куанымаш—элын шӱмжым—Москвам ужам да соревнованийыште Марийский республикын честьшым аралем.

Суворов Толя.

Роҥго район, средний школа

Фокинский начальный школым (Роҥго район) отлично тунем пытарыше-шамыч (первый ряд шола гыч): Куклин Павлуша, Ефремова Таня. (Кокымшо рядыште): Чемоданова Лида, Долгирев Витя.

Мемнан республика гыч кӧ участвоватла

5 июльышто ВКП(б)-ын 18-ше с'ездше лӱмеш РСФСР-ысе пионер ден школьник-шамычын оборонный соревнованийышт тӱҥалын.

Мемнан республика гыч тиде соревнованийыш стрелковый ден ПВХО команда-шамыч каеныт. Марийский республикын честьшым 12 пионер ден школьник-шамыч аралат.

Теве нуно: Токарев Юрий, Петров Шурка, Кукевич Георгий (Йошкар-Ола, 6-шо номеран школа), Широв Вадим, Юсуповский Г. (7-ше номеран школа), Кропотов Федя (Кужеҥер средний школа), Суворов Толя (Роҥго средний школа), Корчагин Толя (Кокшамар средний школа, Звенига район). ПВХО командыште Михеев Ваня, Замигулов Рашит, Галкин Митя, Софронова Нина (Шернур средний школа) улыт.

Соревнований РСФСР-ын кок олаштыже—Москва ден Иркутскышто кая.

Всесоюзный озанлык выставкылан сай экспонатым ямдылена

ЮНЫЙ КРОЛИКОВОД-ШАМЫЧ

Йошкар-Оласе йоча технический станцийыште моло кружок-шамыч дене пырля юный кролиководшамыч кружок уло, тушто 12 еҥ членлан шогат. Тиде кружокым февраль тылзыште организоватлыме да тунамак Наркомземыш кролик налаш заказым пумо. 15 апрельыште Йошкар-Ола район „У пасу" колхоз гыч 3-5 февральыште шочшо мясо-шкурковый „Шнилла" породан 20 кроликым налын улна.

Кролик дене паша ышташ шоньшо пионер-шамыч пеш шукын лийыч. Садлан пашам аккуратнын ыштыше йоча-шамычлан гына, премий шотеш пуэдыме гай пуэдаш вереште.

Шошым кружокын занятийлаштыже йоча-шамыч кролик-шамычын породышт дене, нунын черышт дене ознакомитлалтыч.

Август тылзыште кролик-шамыч куд тылзаш лийыт. Тунам йоча-шамыч нуным размножитлаш тӱҥалыт. 1940 ийыште Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлашлан юный кроликовод-шамыч ик кролик ава деч 16 деч шагал огыл кролик игым налаш тыршаш тӱҥалыт. Тидым нуно шуктат.

К. Васильева.

Юннат-шамыч кружок вуйлатыше.

МОЛОДНЯКЫН ШЕФЫШТ

Вот ынде кумышо ий Алма-Атинский областысе Каскаленский школышто тунемше-шамыч презым, пачам шефыш налын ончат.

Касым Доспанов, Асья Карбузова да Усумбай Тостамбеков кумло вич тага пача ден презым ончен кушкыктеныт. Нунын шефыш налме презе ден пачашт колхозышто эн сай улыт.

Ваня Ковтун Западно-Казахстанский область, Чингирский район, Лебедевский школышто тунемеш. Тудат колхозный презе-шамычым шефыш налын. Тудын „Амалынан" изи презыже уло. Ваня жапыштыже тудым пукша, йӱкта. „Амалынан" шогымо верже эре кукшу да ару. Ванян трудшо арам йомын огыл: кечееда презын нелытше 600 грамм дечат утла ешаралтеш.

Н. Ивашкин.

„Пионерская правда" газета гыч.

Кажне кеҥежым Йошкар-Олаште ятыр пионерский форпост-шамыч организоватлалтыт. Теният ятыр вере организоватлыме. Форпост Пионер пӧрт пелен, 6-шо, 7-ше, 4-ше номеран школышто, кӱртньӧ корно станций пелен улыт. Тыгак электростанций пеленат уло. Тушто форпостым 12 июньыштак организоватлыме. Пионер-шамыч тыште шкенынштын каникулыштым эртарат. Нунын вожатыйышт Блахина кечывалым пашам ышта. Садлан йоча-шамыч 3 час марте модмашым, йӱштылмашым шке организоват. Кум час эрталтымек йоча-шамыч волейбол да футбол дене тренироватлат: нунын командышт 6-шо номеран школын волейбольный командыж дене вашлийын модаш ямдылалтеш.

Касвелешырак нуно красный уголокышто патефоным колыштыт, биллиард дене модыт, у модыш, муро-шамычым тунемыт.

А 6-шо июньышто вожатый йоча-шамычым машина дене Мартын ер деке прогулкыш намиен. Пионер-шамычлан тушто пеш весела лийын: колым кучeныт, пеледышым погеныт, волейбол дене модыныт. Форпостышто паша кечын саемеш. План почеш ончыкшо чодрашке тӱшкан лекмашым ыштышаш улыт, адак у пьесым тунемнешт. Но эн тӱҥжӧ — яндар южышто прогулкышто да пуш дене коштмаш. Нуно план почеш пограничникын беседыжым колыштшаш улыт.

ныв. Федотов.

Колхозланна полшена

Ме колхоз пашаште активно полшена. Шукерте огыл озымышто шӱк-шудым эрыктен улына. У газета толешат, ме первояк колхозник-шамычлан лудаш тыршена.

Адакшым ме экскурсий, поход дене коштына. Чодра, эҥер—мемнан эн йӧратыме верна улыт.

Петров Коля.

Тор'ял район, „Кожла-сола" колхоз.

Тиде снимкыште Звениговский пионерский лагерьысе йоча-шамычым ужыда. Нуно „Круглое" лӱман ерыште йӱштылыт.

Фото М. Чуршуковын.

63

Гитлер Данцигым шупшын налаш ямдылалтеш

Данциг—Польша ден фашистский Германий коклаште улшо кугу ола. Данцигын площадьше 1.894 километр.

Польша Данциг дене морской порт семын пользоватлен.

Кызыт Германий Польшылан тенгызыш лекташыже ынже лий манын, Данцигым шупшын налащ ямдылалтеш.

Олаште Германий гыч толшо грузовик-шамыч открыто коштыт. Центральный вокзал вaштареш улшо „Эден" гостиницым германский офицер-шамыч заниматленыт.

1-ше июльышто Данцигыште кумло германский орудийым ястарыме. Нунын гыч шуко орудий-шамычым кӱртньӧ корно линий воктен, кугу уремлаште шындылме. Икмыняр германский военный отряд-шамыч польский кӱртньӧ корно ваштареш шогалыныт. Пӧрт леведыш ӱмбалан пулемет-шамычым шындылме.

Японец-шамыч 66 самолетым йомдареныт

Тений первый вич тылзыште китаец-шамыч 66 японский самолетым, нунын кокла гыч 29 нелэ да вич куштылго бомбардировщикым волтен шуэныт.

Воздушный сражений годым Китайский истребитель-шамыч 24 японский самолетым волтен шуэныт.

Китайский калык ача ден ава деч посна кодшо йоча-шамычлан йоча пӧртым организоватлен. Снимкыште: йоча пӧртыштӧ воспитатлалтше йоча.

Мадридыште фашистский террор

Парижский печатьын увертарымыже почеш, Мадридыште военный трибунал кок кугу испанский культурный деятель-шамычым — ученый-философ Анхель Гаосым да поэт Мигуэль Эрнандесым казнитлен пушташ приговоритлен. Концентрационный лагерьлашке 800 тӱжем утла испанский республиканский армийын тошто боецше-шамычым колтымо манын „Депеш" газета увертара.

Ворошиловский стрелок-шамыч М. Арипова ден Х. Абидова (Бухара ола).

Бородин летчикын 8.761 метр кӱкшытыш чонгештымыже

2 июльышто Гражданский воздушный флотын научно-исследовательский институтшын Воронежыште улшо испытатель летчик Глебов „САМ—5—2—бис" куштылго пассажирский самолет дене субстратосферышке чонгештен.

Бородин йолташ виктарыме самолет 16 часат 32 минутлан 8.700 метр кӱкшӱтыштӧ лийын. Термометр тыште 28 градус йӱштым ончыктен. Машина кӱшкӧ кӱзен. 19 часат 03 минутыштo самолет аэродромышко волен шинчын. Рекордно чонгештыме нерген контрольный прибор ден чыла материалым В. П. Чкалов лӱмеш СССР Центральный аэроклубышко кондымо.

Бородин йолташ 8.761 метрышке шуын да тудын дене тудо кодшо ий Федосеев йолташын установитлыме международный высотный рекордшым 776 метрлан эртен каен.

Пионер ден школьник-шамычын оборонный соревнованийышт

Пытартыш ныл тылзе жапыште Белоруссийыште $52^1{}_2$ тӱжем пионер ден школьник-шамыч оборонный значокым налыныт. Чылаже 2.812 юный стрелок, химик, санитар кружок-шамычым организоватлыме. Шукерте огыл Минскыште республиканский оборонный соревнований эртен. Гомельский школысо пионер ден школьник-шамыч лӱймаш дене первой верым налыныт.

5 август гыч 10 август марте пионер ден школьник-шамычын всесоюзный оборонный соревнований эртаралтеш.

Наградитлымаш

СССР государственный границым аралымаште правительствын заданийжым образцово да самоотверженно шуктымылан, СССР границым аралыме годым доблесть ден отвагым проявитлымылан СССР Верховный Совет президиумын Указше дене СССР НКВД пограничный войскан красноармеец, командир ден политработник - шамычым ССР Союз орден да медаль-шамыч дене наградитлыме.

Ленин орден дене 5 енгым, „Красное знамя" орден дене 17 енгым, „Красная звезда" орден дене 5 енгым, „За отвагу" медаль дене 13 енгым, „За боевые заслуги" медаль дене 18 енгым наградитлыме.

Пионер Васильевын всесоюзный рекордшо

Шукерте огыл Ленинградыште юный авиамоделист-шамычын состязанийышт эртен. Пионер Васильев (Малый Вишер) у всесоюзный рекордым шынден. Тудын резиновый моторчикан фюзеляжный модельже 360 метрым 43,1 секундышто каен. Тошто рекорд 332 метр.

„Артеклан" 14 ий темын

6 июльышто „Артек" почмылан 14 ий темын. Тыште кажне ийын элын эн сай йочашт—отличник, юный герой, талантливый музыкант-шамыч канат.

14 ий ончыч тиде верыште палатка-шамыч велэ ыле гын, кызыт чапле Суукcу дворец уло.

Кисловодскысо колоннада ден музыкальный эстрада пӧрт.

Петр первый жапысе печать выставка

Государственный публичный исторический библиотекеш (Москва) XVIII курымын тӱналтышыштыже Петр I ончыктымыжо почеш светышке лукмо печатный произведений-шамыч выставка почылтын. Тушто математика, астрономий, механика, навигаций, архитектура да моло наука дене книга-шамыч ончыкталтыт.

Выставкышке 200 утла экспонатым—книга, указ, документ-шамычым чумырымо.

ЙОЧА САНАТОРИЙЫШТЕ

Кандаш шагат. Йошкар-Ола. Санаторийыш канаш толшо йоча-шамыч икте почеш весе писын каят. Вара пушенге ӱмылыштӧ шогышо кок пачашан пӧрт деке шуытат, кудвечыш пурат. Тыште йоча санаторий. Йоча-шамыч олан чыла верже гыч погынат. Тачe санаторийышке кокымшо сбор погынышаш. Тыште кажне сменыште 90 йоча-шамыч канат, а кенгеж гоч 270 йоча-шамыч канышаш улыт.

Воспитательница Романова угыч толшо йоча-шамычын тазалыкыштым пален налашлан врач Майофис дек колта.

— Пожалуйста, тышке, —ласка йӱк дене врач Майофис пелештыш. Омса дене шогышо изи ӱдыр ваштарешыже толын шинче.

— Мо корышта?

— Нимат ок коршто.

Вара Майофис ончаш тӱнгале.

— Таза улат, — манын шыргыжалын врач каласыш. Тыге йоча-шамычым ончен-ончен садыш колта.

* * *

Сад покшелне сӧралын ыштыме павильоным тӱрлӧ тӱсан шындылме пеледыш-шамыч йыр сӧрастарен шогат. Воктенже — волейбольный площадка. Площадкыште, ийгод шот дене кок группылан шелме йоча-шамыч радам дене шогалын яндар южышто зарядкым ыштат. Тыге йоча-шамыч санаторийыште кажне кечын жапым веселан эртарат.

Йошкар-Ола йоча санаторийыште.
Снимкыште: „Лошадок" танцым танцоватлат.
Фото. Овечкинын.

Эр кочыш мӧнгӧ нуно чыланат сад йымалнысе полотна ӱмбалне канат. Икмыняр жап гыч адак волейбол, биллиард, шашке да моло тӱрлӧ модыш дене модаш тӱнгалыт. Тӱрлӧ книгам лудыт. Теве ош полотнам шарен пыштымаште вожатый йоча-шамычлан „Генрих начинает борьбу" книгам лудеш. Вес лукышто кок изи йоча-шамыч шашке дене модыт. Икмыняр жап гыч Ира партийым модын нале.

Теве сирень сад йымалне улшо олымбалне изи ӱдыр вичкыж парняж дене гитар струным тарватылеш. Мурым шокта. Струна гыч лекше йӱк тымык южышто умбак шергылтеш.

Тиман Каври.

ЯПОНСКИЙ ПРОВОКАТОР-ШАМЫЧ ОГЫТ ШЫПЛАНЕ

МНР-ысе монголо-советский войска Штабын увертарымыже почеш тений 2-шо июльлан Буир-Нур ер деч юго-востокышкыла Номон-Кан - Бурд-Обо районышто Японо-Манчжур-шамыч шуко пехотым, конницым, артиллерийым да 100 наре танкым поген чумыреныт. Бомбардировочный да истребительный авиацийын полшымыжо дене, МНР-ын границыжым угыч нарушитлен, Японо-Манчжур-шамыч 3-шо июльышто, волгыжшаш лишан, Халхын Гол энгер деч востокышкыла расположитлалтше монголо-советский войскам атаковатленыт да тиде энгер деч западышкыла лекташ тыршен, Номон-Кан-Бурд-Обо район гыч северышкыла Яньху ер марте наступленийыш вончeныт. Наступленийыште Камацубарын 23-шо пехотный дивизийже участвоватлен, тудлан пехота полк, 3 да 4 танковый полк да 6 наре Баргут кавалерийский полк-шамыч полшен шогеныт.

Номон - Кан - Бурд - Обо районышто монголо-советский войска-шамыч японо-манчжурский войска-шамычын чыла атакыштым отразитленыт да нуным шуко пытареныт. Тиде район деч северо-западышкыла японский пехота, 60 деч шагал огыл танк-шамычын полшымышт дене монголо-советский войскан кавалерийский частьыштым чактарен да Халхын Гол энгерын западный серышкыже вончен, тыште кугу огыл плацдармым налын. Советско-монгольский войска ден авиацийын решительный контр-атакыж дене Халхын Гол энгерын западный серышкыже вончышо японский войскам 5-ше июльын пытартышыжлан Халхын Гол энгер деч востокышкыла налын кудалтыме, кредалмашеш шуко японо-манчжур-шамыч пытеныт. Тиде кечылаште советско-монгольский артиллерий дене 50 японский танкым пытарыме да 8 орудийым шалатыме. 800 наре японо-манчжур - шамычым пуштмо. Монголо-советский войска гыч 100 енг колен, 200 енг сусырген, 25 танк да бронемашина локтылалтын.

Тиде жапыштак 2—5-ше июльышто кок могырымат кугу виян авиаций коклаште южышто кредалмаш лийын. Чыла тиде вооруженный кредалмаште советско-монгольский авиаций сенген шоген. Японский авиаций гыч 2-шо июль гыч 5-ше июль марте 45 самолет пытен; монголо - советский авиаций гыч—9 самолет.

Советско-монгольский войска Штабын сведенийже-шамыч почеш Квантунский армийсе печатьын бюро начальникше Кавахарам японский авиацийын мнимый сенгымашыже нерген ондалыше да мокташе увер-шамычым опубликоватлымылан шке постшо гыч корангдыме да тудын верыш полковник Ватом назначитлыме.

(ТАСС).

Юннат-шамыч Всесоюзный ял озанлык выставкыште

„ЧУДО ШЫДАҤ“

Шерге Миша!

Ятыр жап ответым пудымемлан извинятлаш йодам. Тыйын шуко няш шыдаҥ пырчым колташ йодметым шуктем.

Тиде Сибирь гыч испытатлаш колтымо первый вич пырче велэ улыт.

Тиде растенийым арале, кертмет семын чыла заботливость дене тудым ончо, чыла нерген мыланем увертаре.

Шокшо салам дене **Н. В. Цицин**“.

Пакетыште вич шыдаҥ пырче киен...

Письма ден пырчым известный советский ученый Харьков олан 109-ше школышто тунемше Миша Соломахалан колтен.

Тиде вич пырче-шамыч нерген академик Н. В. Цицин тыге возен гын, мо дене вара нуно ойыртемалт шогеныт?

Теве мо дене: тиде пырче-шамыч простой шыдаҥ пырче огыл, а у сорт, шыдаҥым шӱк-шудо-пырей ден скрещиватлен куштымо сорт лийыныт.

Тиде пырей ӧрмашан: пасулан тудо осал тушман, а животноводствышто кормалан кучылталтеш. Тудым шукертсек лечебный шудылан шотлат. Пырей шуко няш, шуко курымаш растений, мландым эн шӱкшӱжым ойырен налеш да ошмаште, шончалан мландыште да даже курыкын кӱян склонлаштыже кушкын кертеш.

Советский ученый Николай Васильевич Цицин, икмыняр опыт ыштыме деч вара, шкенжын шонымыжым ыштен шуктен: пырей дене скрещиватлыме шыдаҥ тудын деч свойствыжым налын да идалыкыште кок урожайым пушо шуко няш шыдаҥ лийын.

Лач тиде шыдаҥын пырчыжым академик Цицин Миша Соломахалан колтен.

Миша вич пырчым 1х3 метран площадеш ӱден да кеҥежым 500 пырчым поген. 100 пырчыжым тудо тушанак уэш ӱден, а моло 400 пырчыштым СССР-н тӱрлӧ районлашкыже пионер-школьник-шамычлан да колхозник-опытник-шамычлан колтылын.

Тиде кеҥежым Мишан куштымо семенам колхозник да юный натуралист-шамычын ӱдымӧ вер 50 лийын.

Миша дене нунын оживленный переписка тӱҥалын.

„Миша! Кузе тыйын гибридетым кушташ, возо. Ме шуко няш шыдаҥ нерген лудын улына да тиде „чудо-шыдаҥын“ икмыняр пырчыжым колташ йодына“,—Пересечный села гыч юный опытница Лина Хорунженко возен.

Пшенично-пырейный гибридым тунемме да шарыме деч посна Миша 1937 ий шыже гыч агроном Державинын шуко няш шыдаҥжым тунемме да саемдымаште кугу пашам ышта. Тиде гибрид дикий шуко няш уржа ден шыдаҥым скрещиватлыме дене налме.

Державинын гибридыштыже кугу ситыдымаш уло—шумекыже тудын вуйжо кӱрыштеш. Державин Мишалан икмыняр пырчым колтен да кӱрыштыдымӧ вуян шыдаҥым луктараш поручитлен.

Державинский шыдаҥ шумеке Миша пален налын: 2000 вуй гыч 2 гына кӱрлын огыл. Тунам тудо кок вуйысо пырче-шамычым поген да шуко няш шыдаҥын кӱрыштдымӧ вуян у сортшым лукмешке эре угыч ӱден.

Кодшо ийын 8 июльышто Миша Соломаха мемнан элын известный ученыйжо академик Т. Д. Лысенко дене вашлийын. Нунын беседышт 2 шагат шуйнен. Трофим Денисович Мишалан заданийым пуэн—йӧршын у видан озимой шыдаҥым кушташ.

Юный опытник-шамыч дене прощатлен, Трофим Денисович нунылан каласен:

„Иктым шарныза: кугу пашам ыштышашлан, изи пашам ыштен моштыман. Изим ыштыза—тудо кугу лиеш“.

Тиде мут-шамыч викак Миша Соломахалан относитленыт. Вич шыдаҥ пырче гыч тӱҥалын, Миша Всесоюзный ял озанлык выставкыш рекордный урожай да шкенжын создатлыме у сорт пырче дене толын.

В. Кедров.

Пиалан советский элышге велэ Артекыш кайме гай чудесный путешествий-шамычым ышташ лиеш. Ий еда партий да Великий Сталинын тыршымышт дене Артекыш тӱжем дене йоча-шамыч канаш каят. Тений Марийский республика гыч Артекыш 7 еҥ колтымо ыле, тидын шотышто мыят ылым.

9 майыште мемнан каймына годым Йошкар-Олаште йӱштӧ ыле, тунам лум лумо, коклан йӱр лиедыш.

Суткат пелэ наре гыч ме Москвашкат миен шуна. Тыште ме мӱндырчын кремльым ужна да ушна дене Сталинлан сердечный таум колтышна. Тӱрлӧ шонымаш дене ме метрошко пурышна, тудын остановкылаштыже ӧрыктарыше мраморный дворец-шамычым йӧратен ончышна.

Москва гыч Артекыш йоча-шамычын кугу группыштым колтышт. Поезд мемнан родинын лӱнгалт шогышо мучаштыме шӧртньӧ пасужо мучко кудале. Ме йытыра ола-шамыч воктеч, станцийла гыч, пеледыш сад дене авыралтше хата шамычан селенийла гоч кудална. Кок сутка мемнан шинча гыч мучашдыме кумда кинде пасу ыш ойрло. Но кенета шола да пурла могырышто вӱд койын колтыш, да поезд Крымский полуостровыш пеш аҥысыр перешейка дене кудал колтыш. Эше икмыняр шагат каймек ме Симферопольыш толын шуна, тушеч мемнам автобус дене Артекыш колтышт. Йошкар-Ола гыч ме телым лекна, а тыште шокшо кеҥеж, чыла вере ужарге, растений-шамыч улыт. Юж тыште чудесный, курык-шамычын склонышт пеледше кустарник-шамыч да макын кӱрен пеледышышт дене петырналтыныт. Икмыняр жап гыч мемнан машина Артекын капкашкыже пурыш.

Кече еда мемнан мо гынат у лийын: экскурсий, кино, концерт, але мемнан деке Хасанын Герой-командирышт толын Хасан денысе кучедалмаш нерген беседым эртареныт. Ме мӱндырнӧ огыл илыше испанский йоча-шамыч дене палыме лийна, нунат ынде изишак рушла кутырен моштат.

Алункыш экскурсий дене миймаш пеш интересный ыле, тушто ме Музейыште (Воронцовын ожнысо дворецше) лийна. Тиде музей пеш поян, тудын картинный галлерейыштыже Леонардо да Винчи, Микель Анджело, Рубенс Рафаэль, Рембрант гай кугу художник-шамычын картинышт улыт. Тиде музейыште пеш поян библиотека уло. Варажым ме Ливадийыш кайышна, тушто дворецым ончышна, кызыт тыште санаторий. Ялтын музейлаштыже лийынна. Никитский ботанический садыш миййшна, тушто пробковый, земляничный, шӱмдымӧ да розовый тӱсан пушеҥге-шамычым ужна да серыштыже пеледше лилий, бамбук пушеҥге кушман пеш йытра пӱям ужна. Никитский ботанический садыште тӱнямбалнысе тӱжем дене тӱрлӧ пушеҥге-шамыч улыт.

Гурзуфышто Пушкинын пӧртшым ончышна, тыштак кипарис лӱман пеш кугу пушеҥгым ужна. Теҥызыште катер дене, пуш дене коштна, Аю-даг курыкышто лийна— иктеш манаш гын, Артекыште мом ужмынам, колмынам, ыштымынам каласен пытарашат ок лий.

Ме общественный пашаланат жапым муынна, мый отряд совет председательын заместительжылан да знаменосецлан шогышым да БГСО ден ПВХО значоклан отлично отметка дене нормым сдатленам.

Васянина Зоя.

Йошкар-Ола, 6 номеран школа, 6-шо классым тунем пытарыше.

Натуралист лук

Помидорым искусственно скрещиватлымаш

Помидорын сортшым саемдаш да тудын урожайностьшым кугемдашлан внутрисортовый скрещиванийым ышташ кӱлеш.

Эн ончычак участкыште улшо ик мыняр эн сай помидор вондым ойырен налза да шарлен шудымо ужарнарыкчалге пеледышлыкым (бутон) кастрироватлаш тӱҥалза. Растенийым скрещиватлыме годым самоопылений ынже лий манын, шарлыдыме пеледыш гыч тычинкым корангдат. Тычинка корангдымашым кастраций маныт. Шола кид дене кидышкыда кастрироватлышаш бутонын помидор орлангым укшыжге налмек, шола кидын кок парняже дене (кугу да кошар парня) кастрироватлаш йӧршӧ бутоным налза. А пурла кидыште име лиеш. Тудын дене чашелистик ден лепестокым кадыртымек кугу парня дене ишен шындыман.

Тыге ыштымек тычинка гыч трубочкым пинцетын имсе мучашыже дене кӱрлын налман. Растенийым кастрироватлаш шке жапыштыже гына лиеш. Теве тычинка гыч вӱд але шӧр гай вишкыде йога гын, кастрироватлаш келшыше жап.

Пеледыш гыч чыла тычинкым аккуратно налман. Венчикын лепестокыштым корангдаш ок кӱл. Нуно пестикым повреждений деч аралат.

Кастрироватлаш кечывал деч вара утларак сай. Тендан пинцет уке гын, имым налын (имым кучылташ удобно лийже манын пуышко керман) тудын дене трубочкым кушкедса да тычинкым налза. Пестикын рыльцыштыже клейка гай вещества лиеш гын, тудо опыленийлан ямде улмым ончыкта. Шудымо пестикын рыльцыже кукшу да ужарге лиеш, шумо жап эртышын рыльцыже шеме лиеш.

Помидор пеледышын строенийже: а) чашелисти, б) лепесток, в) тычинка, г) пестикын рыльцыже, д) столбик. е) завязь.

Кастрироватлыме пеледышым югышто — вес кечыжымак, а северный районлаште 1—2 кече эртымек опылятлаш лиеш.

Ойырымо шолдыра помидор вондо-шамыч гыч шукерте огыл шарлен шушо пеледышым кӱрлын налза. Тушеч чашечка ден венчикым корангдымек, пыльник-шамычым атыш оптыза. Тыге ыштымек пыльник гыч пыльцым йоктарыман. Вара изи кисточка але кайык пыстыл дене тиде пыльцым кастрироватлыме бутонын клейкий рыльцышкыже тушкалтыман. Рыльцым пеш шекланен опылятлаш кӱлеш.

2—3 кече эртымек шкендан паша результатдам тергыза. Кеҥеж гоч чыла пеледышым кастрироватлыман.

Кылмыкташ тӱҥалме деч 30—40 кече ончыч пеледышым кастрироватлымашым чарнаш кӱлеш. А помидорын саскаже кугу лийже манын тудын вондыжым кӱшыч пӱчман. Тиддеч вара 10—12 кече эртымек чыла угыч лекше бутон, пеледыш-шамычым кӱрыштын налман.

Искусственно скрещиватлен куштымо помидорым посна ойырен погыман.

Помидорым кастрироватлымаш 1. Пыльникым корангдымаш. 2. Кастрироватлыме пеледыш-шамыч. 3. Кастрацийым ышташ йӧршӧ бутон. 4. Кастрироватлаш шудымо бутон-шамыч.

Тиде саска гыч шумекыже те уэмдыме нӧшмым налыда. Тудо нӧшмӧ гыч толшаш ий саемдыме да урожайный помидорым налшаш улыда. Нӧшмым кукшу верыште сайын аралыман. Тудым кагазеш пӱтырен коштыман.

С. В.

„12-ая годовщина Октября“ колхозысо (Ронго район) уста гармонист Чемоданов Арис. Тудо 4-ше классым отлично отметка дене тунемын пытарен.

Фото А. Овечкинын.

●Кит—теҥызысе эн кугу животный. Пуштмо кит гыч коям, коваштым, моло сырьем налыт. Но тудын мӱшкыр пуштыжым але марте кышкеныт гына.

Китын мӱшкыр пуштыжо кугу урлык таган ковашты-же деч 50 гана кугу.

Владивостокысо Приморский коваште завод китын мӱшкыр-пуштыжым исследоватлен. Тудым коваште олмеш кучылташ лиеш улмаш.

Мӱшкыр пушто гыч кемымат ышташ лиеш.

●Стальной пером шуко жап аралашлан лийын, возымо деч вара тудым кӱчымӧ паренгыш кераш кӱлеш. Паренгын сокшо пером чернила деч эрыкта. Тыге ыштыме дене пера шуко жап ок локтылалт.

А. П. ЧЕХОВ

Колымыжлан 15 июльышто 35 ий темеш

Чехов 1860 ий 30 январьыште Таганрог олаш, изи торговой Павел Егорович Чеховын ешешыже шочын. Ачаже пеш строгий да осал улмаш. Тудо черкысе мурымашым пеш йӧратен, садланак йочаштлан кеч кунамат волгыжмек вигак кынелаш да, черкысе эр обедняш миен шуын хорышто участвоватлаш логалын. Черке гыч пӧртылын изишак киндым пурлмек, ончыклык писатель гимназийыш каен. Туштат мӧнгысыжӧ гай осал да йӧрдымӧ порядкак лийын. Чиновник-учитель-шамыч шпионаж да кӱтымаш дене заниматленыт, первый верыште наука огыл, а чиным сокырын почитатлымаш шоген. Гимназий гыч мӧҥгӧ пӧртылмек, Чеховлан ачажлан лавкыште торгаймаште полшаш кӱлын. Чеховын ешыже начарын илен. Изиж годымак Антон Павловичын тазалыкше лунчырген. Тудо 44 ияш шодо туберкулез дене колен.

Шкенжын йоча годсо жапше пеш начарын эртыме нерген тудо ойлен. Кугу изаж дек колтымо письмаштыже Антон Павлович шыдыж дене палемда: „Деспотизм ден шойыштмаш мемнан йочалыкым тунар коркаленыт, шоналташат йӧсӧ да шучко“.

Гимназийым пытармек Чехов Москваш кая. Тунам Чеховын шке ешыже тушто илен. Тудо университетын медицинский факультетышкыже тунемаш пура. Илашлан оксам муашлан лийын Антон Павлович юмористический журналлашке кӱчык ойлымаш-шамычым возгалаш тӱҥалеш. Тудын ойлымаш ден очеркышт калыклан келшен, садлан тудо шуко возаш тӱҥалын. Изи очерк ден ойлымаш-шамыч гыч Чехов эркын кугуракыш да варажым кугу повесть („Степь“) возымашкат кусна, театрлан „Иванов“ лӱман пьесым воза. 90 ийын тӱҥалтышыжлан Чехов йӧратыме русский писатель лиеш. „Скучная история“, „Палата №6“, „Учитель словесности“, „Моя жизнь“. „Мужики“, „Человек в футляре“, „Душечка“, „В овраге“, „Невеста“ да моло произведенийже-шамыч лекмаш кугу литературный событий гай лийыныт. Чеховын произведенийыштым вес эллаcе йылмышкат кусараш тӱҥалыт. Москвасе художественный театр тудын „Чайка“, „Дядя Ваня“, „Три сестры“ пьесшым шында.

Чехов шке произведенийлаштыже шке жапысе обществын илышыжым чын да келгын ончыктен. Бездушный мещанский порядок, айдемлан вниманийым ойырдымаш, чиным почитатлымаш, подхалимство, шакше паша, поянын нужнам орландарымаш, пояш толашымаш, шке гына сай лияш тӧчымаш, грубитлымаш, пычкемыш улмаш—чыла тиде тунамсе русский илышым чот пызырен.

Чехов шуко произведенийлаштыже шкенжын геройжошамычым воштылын пытара, нуным лаврашке, пуракышке савыра.

Чеховын произведенийлаштыже образ-шамыч илыше улыт. Российым „унтер Пришибеев-шамыч“ пызыреныт, русский йоча-шамычын целый поколенийышт „футлярыште улшо еҥ-шамыч дене“ калечитлалтыныт.

Советский эпохышто илыше-шамычлан Чеховын представительышт гай еҥ-шамыч пеш интересныйын чучыт. Нуно мыланна революций дене сӱмырымӧ илыш да строй дене палдарат.

Тудын ойлымашышт мыланна тошто шӱйшӧ илышын кодшыжым сайрак ужаш да палаш, адакшым тудым пытараш, еҥын да шке кӧргыштет йӧршеш куклен лукташ полшат.

Чеховын йылмыже, стильже, прием-шамычше мемнан жапыште велэ огыл, эше шуко жап марте пеш чапле образ семын служитлаш тӱҥалыт.

А. Д.

„Динамо“—„Зенит“

6 июльышто РСФСР кубоклан футбол дене модмаш лие. Кокымшо кругышто Иошкар-Ола „Динамо“ Ижевск оласе „Зенит“ команда дене модын.

Динамовец-ша мыч модыш тӱҥал мекак инициативым шке кидышкышт налыт, нуно 15 минут утла „Зенитым“ ишат. Ӧрдыж гыч толшо мячым точно да пеш виян чумалын, первый голым динамовец Ольнев пурта.

Тидыже ижевец-шамычым сайын модаш заставитла. Изиш жап модмек счет ик гай лие. Тиддеч вара ижевец-шамыч кугу настроений дене модыт. Нуно эше кок мячым пуртат.

Кокымшо таймыште кок командыжат ик гай модыт. Чумыр матч 4:2 счет дене пытыш. Йошкар-Ола „Динамо“ команда ончыкшым РСФСР кубоклан модмаш гыч лектын.

Андр. Речкин.

* * *

6 июльыштак Зеленый-Дол „Судостроитель“ ден Йошкар-Ола „Спартак“ юношеский команда-шамыч йолташла вашлийыныт.

Уна-шамычын начарын модмышт „Спартаклан“ кугу сеҥымашым пуэн. Нуно нимогай нелылык деч посна 8:1 счет дене сеҥеныт.

Мемнам молан ондалышт?

Изи-корамас школысо шуко тунемше-шамыч тунемме ийым сайын тунем пытареныт.

Тунам нунын куанымаш ыле: сайын тунеммек сайынак канаш. Отрядной вожатый Ямбулатов Александр кеҥежым пионер паша сайын каяш тӱҥалеш, манын сӧрыш.

Но ынде тунемме ий пытымылан тылзат шуэш, а школышто пионер паша садак йоршеш ок кой.

Ме йодына: мемнан школысо отряд кунам пашам ышташ тӱҥалеш?

Архипов И. ден Петров Гурий.

Морко район, Изи-корамас ял.

Чыла велыш—шӱдӧ

Тиде кружокласе цифр-шамычын верыштым тыге ваштaлтыл шындыза: чыла круглаште, чыла линийлаште цифр-шамычын суммышт шӱдӧ лийже.

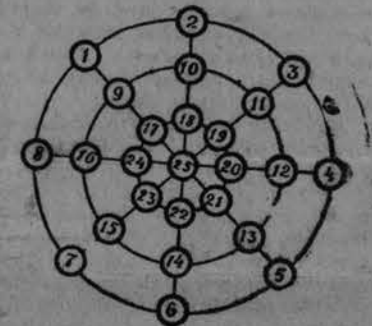

МОСКВИНА НИНА ДЕН СТРЕЛКОВА МАРИЯ.

Пектубай район, Чирке средний школа.

Ответ-шамыч

(16 июльысо „Я. Л“-ым ончо)

Географический йодыш. Лондон.

Туштан сӱрет. Мераҥ иге йочан коҥла йымалныже.

Эн ончыч чын ответым колтеныт: Соколов Александр (Семи-Сола начальный школа, Морко район), Полушин Яков (Кадам НСШ, Пектубай район), Часов Павыл (Туршо НСШ, Оршанка район).

Кӱдырчӧ ден волгынчо мо тугай улмым еҥ-шамыч кузе паленыт?

Кок шӱдӧ ий ончыч еҥ-шамыч кӱдырчӧ да волгынчо мо тугай улмым пален огытыл. Ынде нуно тидым шинчат. Кӱдырчӧ ден волгынчо мо тугай улмым американский ученый Франклин пален налын. Тиде тыге лийын.

Франклин йоча-шамычын мардеж почеш колтымо змейышт гай кугу змейым ыштен. Йоча-шамыч змейым кагаз дене ыштат, а Франклин змей ыныж нӧрӧ манын тудым шелковый шовыч дене ыштен. Змейышке почым, кандырам кӱлеш семын ыжыктен; адак змейын ончыл мучашышкыже кошар кӱртньӧ воштырым шеҥгыдемден. Вара кӱдырчан йӱр тӱҥалме деч ончыч пасушко лектын да змейым колтен. Змей пеш вашке кӱшкӧ кӱзен каен. Франклин кандран мучашыжым налынат, оралде леведыш йымаке шогалын: тунам йӱр йӱраш тӱҥалын улмаш.

Кӱдырчан йӱр тӱҥалын. Волгынчо волгалт каен, кӱдырчӧ рашкалтен. Змейым кылтыше кандра вашке нӧрен, лач оралде леведыш йымалне улшо мучашыже велэ кукшу кодын.

Франклин ночко кандрашке кидшым тӱкалтен велэ, кандра гыч волгынчыла койшо изи ойып лектын каен, да эркын пудештмаш шоктен. Тиде изи волгынчо лийын: тудат кандалге тӱсан лийын да кагырген. Изи волгынчо Франклинын парняжым шуралтен да эркынрак кидшым шупшылын. Франклин але весе мыняр гана ночко кандрам тӱкалтеныт, эреак изи ойып—волгынчо койын, тидын денепырля тудын эркын пудештмыже шоктен.

Ромас фамилиян вес ученый пеш кугу шелковый змейым ыштен, а кандра олмеш шелк дене пӱтырымӧ кӱртньӧ воштырым налын. Кӱдырчан йӱр годым тиде кӱртньӧ воштыр гыч кок метр дечат кужу ойып-шамыч лектедаш тӱҥалыныт. Тиде годымак кугу йӱк лектын.

Тунам вара чыла еҥ-шамыч ӧрыныт: кандра гыч лекше ойып ден волгынчо иктак улыт. Только кандра гыч лекше ойып изи, а пыл гыч лекше волгынчо кугу да тиде ойып тулан огыл, а электрический.

Кугу электрический ойып шелеш велэ огыл, но и йӱлата. Садланак вет волгынчо дене чӱчкыдын пожар лиедат, айдеме ден животный-шамыч колат.

Волгынчо—тиде пеш кугу электрический ойып—разряд.

А мо тугай кӱдырчӧ?

Тидымат еҥ-шамыч паленыт. Нуно изи электрический ойып-шамычын изин пудештмаш дене лекмыштым ужыныт. Тиде ойыпшамыч мыняре кугу лийыт, тунарак нунын деч йӱк шуко лектеш. Волгынчо—пеш кугу электрический ойып. Раш, тыгай электрический ойып кугу шумым тарвата. Тиде шум кӱдырчӧ маналтеш. Кӱдырчӧ ден волгынчо эре пырля да эре ик жапыште лийыт. Волгынчо деч посна кӱдырчӧ ок лий. Но мланде гыч тиде тыгак ок кой: южгынам кӱдырчӧ шокта, кечывалым пыл коклаште волгынчо огешат кой. Тиде пыл ден кече йол волгынчым ужаш мешаят. Но виян волгынчым кечывалымат ужаш лиеш. Южгынам йӱдым мӧҥгешла лиеш: волгынчо коеш, кӱдырчӧ ок шокто. Тиде йӱрын мемнан деч пеш мӱндырнӧ улмыжо годым лиеш. Йӱр мемнан лишне лийме годым кӱдырчӧ тунамак шокта. А йӱр умбалнырак гын, эн ончыч ме волгынчым ужына, кӱдырчым варарак колына.

Г. Модин.

Марийский Республикысе музейын научный сотрудникше.

Врид. отв. редактора—П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—604. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.